

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-106>

УДК 336.144(477)

Західна О.Р., Мосолова Ю.О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

АНАЛІЗ ФІНАНСУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Анотація. В статті розглянуто сутність бюджетного фінансування та його особливості при проведенні фінансування бюджетних установ та організацій в Україні. Охарактеризовано принципи фінансування бюджетних установ, серед яких – безповоротність, цільовий характер бюджетного фінансування, ефективне і повне використання коштів, справедливості і неупередженості та публічна прозорість. Визначено суб'єктів видаткових відносин та їх завдання. Проаналізовано динаміку фінансування видатків Державного бюджету за функціональною та економічною класифікацією за останні роки. Висвітлені зміни структури видатків Державного бюджету 2016-2018 рр. Обґрунтовано, що правильний розподіл бюджетних видатків у різні сфери господарства країни відіграє надважливу роль у побудові міцної та стабільної економіки.

Ключові слова: бюджет, бюджетні установи, кошторис, державні асигнування, бюджетне фінансування, державні підприємства.

Zahidna Oksana, Mosolova Yuliia

Lviv National University of Ivan Franko

ANALYSIS OF FINANCING OF BUDGETARY INSTITUTIONS AND ORGANIZATIONS IN UKRAINE

Summary. This article considers the essence of budget financing and its specifics in financing of budgetary institutions and organizations in Ukraine. The principles of financing of budgetary institutions are characterized, including irrevocability, purposeful character of budgetary financing, efficient and full use of funds, fairness and impartiality and public transparency. The subjects of expenditure relations and their tasks are defined. The dynamics of financing of the State Budget expenditures by functional and economic classification in recent years is analyzed. State funding may cover not only the public sector Ukraine, but also companies and organizations of any ownership, which receive financial resources from the budgets of different levels. Changes in the structure of expenses of the State Budget 2016-2018 are highlighted. The analysis results demonstrate both positive and negative trends of budget expenditures in Ukraine are given. In the process of research, such general and specific scientific methods of investigation were used: a systematic approach, methods of logical generalization and comparison, scientific abstraction, methods of synthesis, logical generalization and analogies. The methodological base of the research was made by scientific works of domestic and foreign scientists and senior specialists, analytical materials on the research problem. It is substantiated that the correct distribution of budget expenses to different sectors of the country's economy plays an important role in building a strong and stable economy. The study concludes that the analysis of the implementation of its revenues and expenditures is one of the most effective ways to control the effective and efficient use of budgetary resources, an important step in making managerial decisions on further development of the budgetary organizations and institutions.

Keywords: budget, budgetary institutions, budget, state allocations, budget financing, state enterprises.

Постановка проблеми. Потреба в існуванні Державного бюджету зумовлена самою природою держави, найважливішою метою якої є виконання загальносуспільних функцій і завдань, а також об'єктивно існуючим законом вартості, наявністю товарно-грошових відносин та іншими чинниками. Розглядаючи систему державних фінансів, можна стверджувати, що бюджет займає центральне місце, оскільки він повинен забезпечити виконання державою її основних функцій, таких як: управління, оборони, регулювання економіки, соціальної. Держава використовує бюджет для здійснення територіального, внутрішнього і міжгалузевого розподілу і перерозподілу ВВП з метою вдосконалення структури суспільного виробництва і забезпечення соціальних гарантій населенню. Бюджетне фінансування відіграє надзвичайно важливу роль в належному функціонуванні бюджетних установ в Україні, так як вони практично не мають власних надходжень для самофінансування. Суть державного бюджету полягає не в тому, що це конкретна сума грошових коштів, що знаходяться на конкретному рахунку, а в тому, що він формулює напрями спрямування доходів держави на ті чи інші видатки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день питаннями фінансування бюджетних установ займаються як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, серед яких: П.Й. Атамас, В.М. Опарін, М.С. Зякун, Л.І. Жаліло, О.Р. Західна, І.В. Розпутенко, Ю.В. Вороненко, С.В. Свірко, І.Д. Фаріон та інші.

Метою статті є з'ясування сутності бюджетного фінансування, дослідження особливостей фінансування бюджетних установ та організацій України на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Бюджетного кодексу України [1] бюджетні установи – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Важливим є те, що бюджетні організації обов'язково мають бути неприбутковими.

Основним джерелом коштів бюджетних установ є державний та місцевий бюджети. Сам процес виділення коштів на видатки називається фінансуванням. Тому доцільно розглянути сутність бюджетного фінансування.

Сутність бюджетного фінансування полягає в наданні на безповоротній основі коштів з державного бюджету на витрати пов'язані з виконанням державних замовлень, державних програм, на утримання державних організацій. Кожне окреме бюджетне підприємство, організація або установа отримує асигнування лише з одного бюджету. Це і є одним зі специфічних принципів бюджетного фінансування поряд із загальними принципами здійснення видаткової політики. Фінансування незапланованих заходів, пов'язаних із стихійним лихом, епідеміями, ліквідацією втрат від катастроф є винятком з даного принципу і відповідно кошти на покриття витрат виділяються як з місцевих, так і з державного бюджетів.

Бюджетне фінансування має свої специфічні принципи. Науковці виділяють різний перелік цих принципів як за змістом, так і за кількістю. Проте, враховуючи сутність бюджетного фінансування, можемо стверджувати, що в основу процесу фінансування бюджетних установ покладено такі основні принципи (рис. 1).

Основою ефективного функціонування будь-якої організації є належне фінансове забезпечення, тому доцільно розглянути форми фінансового забезпечення бюджетних установ, ними виступають: бюджетне фінансування, самофінансування, благодійництво та спонсорство. Суттєвим джерелом фінансового забезпечення є кошти державного та місцевих бюджетів, тоді як кошти, отримані з інших джерел, – лише додатковий фінансовий ресурс. Відповідно, основною формою

фінансового забезпечення бюджетних установ являється бюджетне фінансування. Додатковим джерелом фінансування бюджетних установ можуть бути доходи від діяльності створених на їх базі спеціальних структурних підрозділів, що передбачено Статутом. Також джерелом власного фінансування може слугувати отримання допомоги від спонсорів та меценатів, проте в Україні спонсорські внески є вкрай рідко, оскільки це стримується податковою політикою і меценати не можуть повністю контролювати, куди витрачаються їхні кошти [7].

Відповідно до значимості та підпорядкування здійснюється розділ установ на ті, що фінансуються безпосередньо з державного бюджету та ті, що отримують асигнування з місцевих бюджетів. З держбюджету фінансуються національні установи; підприємства, організації та заклади, що підпорядковані безпосередньо міністерствам України, державним комітетам та відомствам. Інші ж бюджетні організації отримують фінансування з відповідних місцевих бюджетів.

У видаткових відносинах беруть участь найчастіше три суб'єкти. Основною стороною є Міністерство фінансів України, яке складає розпис видатків, і Державна казначейська служба України, яка дозволяє користуватися бюджетними призначеннями (асигнуваннями). Останнє може поновлювати або припиняти фінансування бюджетних установ залежно від стану додержання фінансової дисципліни.

Посередником в даному випадку являється банківська установа, де відкрито єдиний казна-

Рис. 1. Принципи фінансування бюджетних установ та організацій

Джерело: складено на основі [2; 3]

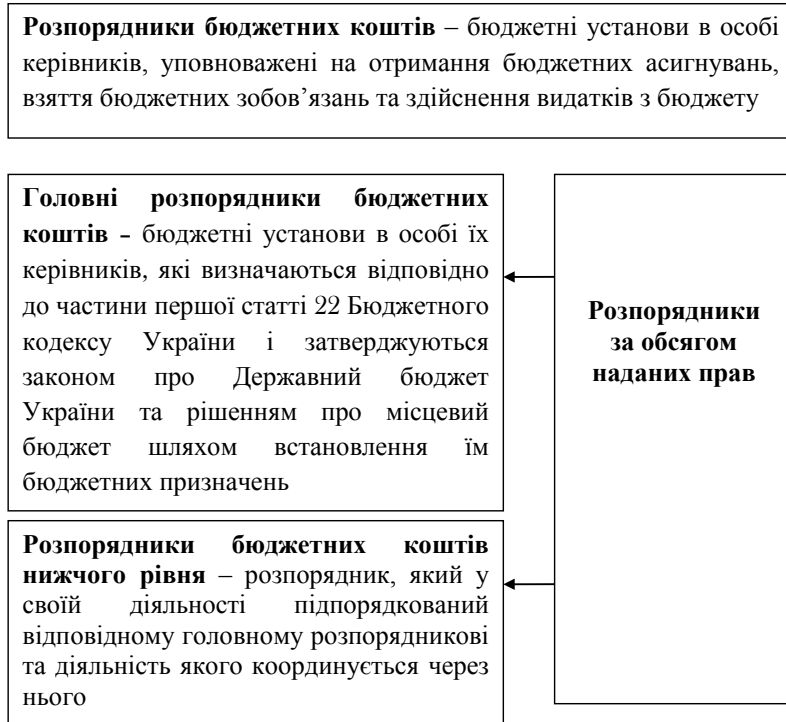

Рис. 2. Розпорядники за обсягом наданих прав

Джерело: [2]

чейський рахунок бюджетної установи. Банк повинен контролювати витрачання готівки, порядок сплати податків і обов'язкових зборів, порядок списання коштів з рахунку. Третім учасником видаткових відносин виступає розпорядник бюджетних коштів, або ж отримувач бюджетних коштів. Ніхто з суб'єктів не має права оперативної самостійності.

Розрізняють головних та нижчого рівня розпорядників бюджетних коштів. Головні затверджуються Законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет, залежно від того чи вони розпорядники коштів Державного бюджету чи місцевих бюджетів (рис. 2).

Головний розпорядник бюджетних коштів в межах своїх повноважень:

1. Розробляє план своєї діяльності відповідно до завдань та функцій, визначених нормативно-правовими актами, виходячи з необхідності досягнення конкретних результатів за рахунок бюджетних коштів.

2. Розробляє на підставі плану діяльності проект кошторису та бюджетні запити і подає їх Міністерству фінансів України чи місцевому фінансовому органу.

3. Отримує бюджетні призначення шляхом їх затвердження у Законі про Державний бюджет України чи рішенні про місцевий бюджет, доводить у встановленому порядку до розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня відомості про обсяги асигнувань.

4. Затверджує кошториси розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня, якщо інше не передбачено законодавством.

5. Здійснює внутрішній контроль за повнотою надходжень, отриманих розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня і витрачанням ними коштів.

6. Отримує звіти про використання коштів від розпорядників бюджетних коштів нижчого рівня й одержувачів бюджетних коштів і аналізує ефективність використання ними коштів.

Фінансування бюджетних установ та організацій здійснюється на основі затвердженого кошторису – основного планового документу, відповідно, до якого визначається обсяг й скерованість коштів для виконання функцій установою та який надає право бюджетній організації щодо отримання доходів і здійснення видатків. Саме надходження і витрати бюджету є складовими елементами загального та спеціального фонду бюджету.

Доцільно розглянути реальні показники планового та фактичного виконаного Державного бюджету України протягом 2016-2018 рр. в розрізі загального та спеціального фонду (табл. 1).

Рівень виконання річного плану видатків Державного бюджету України з урахуванням міжбюджетних трансфертів зменшився на 1,1 в.п. відповідно щодо минулорічного показника і становив 95,3%. При цьому загальний обсяг видатків збільшився порівняно з 2017 роком на 17,4% і становив 985 851,8 млн грн (див. табл. 1). Видатки Державного бюджету України без урахування міжбюджетних трансфертів склали 686 912,2 млн грн., що більше минулорічного показника на 122 955,1 млн грн, або на 21,8%. Рівень виконання річного плану становив 94,1%, що на 1,3 в. п. вище минулорічного. Із загального фонду було профінансовано 599 133,5 млн грн, що на 20,7% більше відповідного показника 2017 року і становить 97,0% річних планових призначень, з спеціального фонду – 87 778,7 млн грн, що більше показника попереднього року на 24,3%. Рівень виконання річного плану за спеціальним фондом становить 78,3% (за 2017 рік – 79,4%).

Видатки Державного бюджету за 2016-2018 рр.

Видатки	2016 рік			2017 рік			2018 рік		
	Річний план, млн грн	Факт, млн грн	Виконання, %	Річний план, млн грн	Факт, млн грн	Виконання, %	Річний план, млн грн	Факт, млн грн	Виконання, %
Державний бюджет (без урахування міжбюджетних трансфертів), у т. ч.:	511 835,4	489 488,5	95,6	591 265,9	563 957,1	95,4	729 754,1	686 912,2	94,1
– загальний фонд	451 555,1	447 898,5	99,2	502 349,9	496 349,9	98,8	617 666,9	599 133,5	97
– спеціальний фонд	60 280,3	41 590,0	69,0	88 916,0	70 607,2	79,4	112 087,2	87 778,7	78,3
Державний бюджет (з урахування міжбюджетних трансфертів), у т. ч.:	462542,6	430108,8	93,0	870 490,0	839 453,1	96,4	1 034 426,4	985 851,8	95,3
– загальний фонд	647 222,3	642 604,7	99,3	767 983,6	757 521,4	98,6	905 893,0	884 166,1	97,6
– спеціальний фонд	61 356,4	42 279,0	68,9	102 506,4	81 931,7	80,0	128 533,4	101 685,7	79,0
Міжбюджетні трансферти, разом	196 743,3	195 395,3	99,3	279 224,2	272 602,9	97,6	304 472,2	286 423,4	94,0

Джерело: складено автором на основі [4]

Доволі важливим моментом є те, що всі без виключення видатки бюджетних установ, які фінансуються згідно кошторису, поділяються на капітальні видатки і поточні видатки. До капітальних видатків відносять придбання основного капіталу та капітальні трансферти, а до поточних – оплата праці та нарахування на заробітну плату, використання товарів та послуг, обслуговування боргових зобов'язань, поточні трансферти, соціальне забезпечення та інші поточні

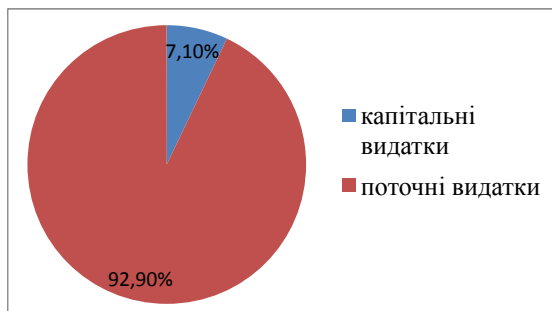

Рис. 3. Видатки державного бюджету за економічною класифікацією у 2018 р.

Джерело: складено автором на основі [4]

видатки. Згідно статистичних даних, в Україні видатки бюджету за економічною класифікацією за 2018 р. становлять 985,9 млрд грн., з них поточні видатки – 916,0 млрд грн., що становить 92,9% а капітальні – 69,8 млрд грн., відповідно 7,1%. 985,9 млрд грн. (рис. 3).

Для більш детального аналізу поточних і капітальних видатків державного бюджету слід розглянути їх структуру і зміни в ній протягом останніх років, адже тут відбулися певні зміни щодо фінансування (табл. 2, табл. 4).

Аналізуючи дані табл. 2, бачимо, що поточні видатки Державного бюджету 2018р. склали 916 046,4 млн. грн., що на 14,7% більше ніж у 2017р. Частка видатків на оплату праці з нарахуванням була найбільшою серед усіх видатків Державного бюджету. Порівняно з минулим роком вона зросла на 27,1 відсотка. Це пов'язано із збільшенням рівня мінімальної заробітної плати у 2018 р. Відповідно найменша частка поточних видатків державного бюджету припадає на інші поточні видатки, які становлять лише 0,7 відсотка.

Водночас прослідковуємо (табл. 3), що капітальні видатки державного бюджету за 2018 р. профінансовано у розмірі 69 805,5 млн. грн., їх обсяги порівняно з минулим роком зросли на 70,9%.

Таблиця 2

Поточні видатки Державного бюджету за 2016-2018 рр.

Поточні видатки	2016 рік, млн. грн.	2017 рік, млн. грн.	2018 рік, млн. грн.
Оплата праці та нарахування на заробітну плату	105 351,4	134 779,9	171 258,5
Використання товарів і послуг	95 827,7	122 111,9	157 552,4
Обслуговування боргових зобов'язань	97 374,5	111 480,2	116 297,3
Поточні трансферти	199 606,4	274 740,7	297 695,2
Соціальне забезпечення	153 282,5	148 982,1	166 624,8
Інші поточні видатки	6 806,1	6 503,1	6 618,2
Разом поточні видатки	658 248,6	798 597,7	916 046,4

Джерело: складено автором на основі [4]

Таблиця 3

Капітальні видатки Державного бюджету за 2016-2018 рр.

Капітальні видатки	2016 рік, млн. грн.	2017 рік, млн. грн.	2018 рік, млн. грн.
Придбання основного капіталу	15 044,4	18 532,7	32 673,2
Капітальні трансферти	11 590,7	22 322,6	37 132,3
Разом капітальні видатки	26 635,1	40 855,3	69 805,5

Джерело: складено автором на основі [4]

Тобто у 2018 р. відбулося суттєве зростання капітальних видатків, тобто бюджетні кошти інвестували в основні фонди і нематеріальні активи.

Цілком впевнено можна стверджувати, що збільшення фінансування бюджетних організацій можливе не лише завдяки пошуку додаткових джерел фінансування, але й за рахунок ефективного використання наявних. Для забезпечення цього, формування та використання фінансових ресурсів має підлягати достатньому фінансовому контролю. Відповідно, щоб забезпечити контроль за цільовим, повним та раціональним використанням коштів бюджетними установами необхідна повна інформація, яку отримують за допомогою даних бухгалтерського обліку. Ці показники є основою для проведення всебічного аналізу з метою вибору ефективних методів бюджетного фінансування, уникнувши при цьому можливих ризиків.

Висновки і пропозиції. За результатами проведеного аналізу, можна стверджувати, що бюджетне фінансування виконує провідну роль у соціально-економічному розвитку суспільства, адже бюджетні установи та організації фактично не мають додаткових надходжень коштів для розвитку. Кошти надані бюджетним установам з державного бюджету є обов'язковими для того,

щоб вони існували, тому ефективно функціонування таких установ можливе лише за налагодженого фінансового механізму.

Зараз, використання бюджетних коштів бюджетними організаціями властиві певні обмеження, обумовлені нестачею коштів у державі. Тому, установи повинні шукати нові джерела фінансування для їх ефективного функціонування. Проте, фінансове забезпечення бюджетних установ також можна покращити шляхом запобігання зловживань з наявними фінансовими ресурсами, а для цього потребує вдосконалення контролю за їх формуванням та використанням.

Державний бюджет відіграє важливу роль в перерозподілі ресурсів відповідно до суспільних інтересів. У сучасних умовах для більш ефективного розміщення ресурсів найчастіше застосовується високий ступінь перерозподілу коштів, тоді як у більш досконалій ринковій системі зазвичай практикується зменшення рівня оподаткування підприємств і передача приватним інститутам функцій соціального захисту населення.

Сьогодні, держава окрім виконання своїх безпосередніх владних та соціальних функцій, несе відповідальність за ефективне функціонування ринкової економіки країни, що, зрештою, забезпечує національну конкурентоспроможність.

Список літератури:

1. Бюджетний Кодекс України / Верховна Рада України // Закон № 2456-VI від 08.07.2010 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 03.11.2019).
2. Ткачук Н.М., Кравчук О.В. Фінансування бюджетних установ: теоретична сутність, форми і методи. *Наука й економіка*. 2010. № 2(18).
3. Матросова В.О. Проблеми фінансування бюджетних організацій на основі кошторису. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. Вип. 3.
4. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/> (дата звернення: 03.11.2019).
5. Пігуль Н.Г., Люта О.В., Бойко А.О. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2015. № 1.
6. Бюджет-2018: Головні цифри України. URL: <https://24tv.ua/> (дата звернення: 05.11.2019).
7. Курець В.С. Напрями вдосконалення системи фінансування закладів шкільної освіти в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2010. № 1.
8. Ситник Н.С., Західна О.Р., Стасишин А.В., Шушкова Ю.В. Бюджетна система в таблицях і схемах : навч. посібник. Львів, 2017. 180 с.

References:

1. Biudzhetniy Kodeks Ukrainy / Verkhovna Rada Ukrainy // Zakon № 2456-VI vid 08.07.2010 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Tkachuk, N.M., & Kravchuk, V.O. (2010). Financing of budget institutions: theoretical nature, forms and methods. *Science and Economics. Scientific-theoretical journal*, vol. 2(18).
3. Matrosov, V.A., & Khyzhnyak, A.V. (2013). Estimate-based problems of financing budget institutions. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, no. 3.
4. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy. URL: <http://www.treasury.gov.ua/>
5. Pihul, N.H., Liuta, O.V., & Boiko, A.O. (2015). Finansove zabezpechennia sotsialnoi sfery v Ukraini [Financial support of the social sphere in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukr.ainy*, no. 1.
6. Biudzheth-2018: Holovni tsyfry Ukrainy. URL: <https://24tv.ua/>
7. Kurets, V.S. (2010). Directions for improvement of the system of financing of educational establishments in Ukraine. *Collection of scientific works National University of the State Tax Service of Ukraine*, no. 1.
8. Sytnyk, N.S., Zahidna, O.R., Stasyshyn, A.V., & Shushkova, Y.V. (2017). The budget system in tables and schemes: tutorial. Lviv, 180 p.